

ONIM KOMPOONENTLI FRAZEOLGIZMLERDİN ETIMOLOGIYALIQ HÁM TARIYXIY-MÁDENIY TIYKARLARI

Koyshekenova Tatyana Kenesariyevna

Ájiniyaz atındaǵı NMPI, Inglis tili hám

ádebiyatı kafedrası úlken oqıtıwshısı, tanya-68@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22125463>

Annotaciya: Bul maqalada inglís hám qaraqalpaq tillerindeǵı onim komponentli frazeologizmlerdiń, yaǵnıy quramında antroponimler hám toponimler menen qollanılatusın turaqlı sóz dizbekleriniń etimologiyalıq hám tariyxıy-mádeniy tiykarları ashıp kórsetiledi.

Tayanış sózler: frazeologizm, onimler, antroponimler, toponimler, diaxroniya, determinlengen (anıqlanǵan) frazeologizmler, determinlenbegen (anıqlanbaǵan) frazeologizmler, folklorlıq, tariyxıy, milliy-mádeniy derekler hám t.b.

Frazeologiya tildin sózlik quramınıń hár qanday bólimine qaraǵanda, sol tilde sóylewshi xalıqtıń tariyxı, dástúrleri, mádeniyatı hám ádebiyatı menen tıǵız baylanıslı boladı. Onıń bul ózgesheligi, ásiyese, onim (menshikli atlıq) komponentli frazeologiyalıq birliklerde ayqın kórinedi.

T.V. Lixovidovanıń atap ótiwinshe, "diaxronlıq planda barlıq onim komponentli frazeologiyalıq birliklerdin etimologiyalıq tiykarlanǵanlıǵına hesh qanday gúman joq, sebebi olardıń payda bolıw momentinde til iyeleri menshikli at hám frazeologiyalıq birliktiń mánisi arasındaǵı baylanıstı anıq anlaǵan, al sinxronlıq planda olardıń kópshiligi óz motivaciyasın joǵaltqan" [5, 27].

Frazeologiyalıq fond waqıttıń ótiwi menen ózgeredi, tolıqtırıladı hám jańalanadı, tábiyǵıy túrde, onıń quramına jana atlar menen qollanılıwshı frazeologizmler kiredi. Jámiyetlik turmısta jańa atamalar, jańa asociativlik baylanıslar payda bolıp, jańa frazeologiyalıq birliklerge ómir baǵıshlaydı. Frazeologiyada eń kóp ushırasatuǵın atlıqlardıń sheńberin sheklewge múmkınshilik beretuǵın frazeologiyalıq birliktiń komponenti bolǵan onimler etimologiyasın tallaw tilshilerdi qızıqtıratuǵın sózsiz.

Frazeologizmlerdiń kelip shıǵıw máseleleri ázelden izertlewshilerdiń dıqqatın ózine tartıp kelgen. Bunday izleniwlerge bolǵan qızıǵıwshılıq házirgi kúnde de páseymedi, hár qıylı tilshiler tárepinen alıp barılǵan bunday izertlewler frazeologiyanıń óz aldına bólimi - frazeologiyalıq etimologiyanıń ajralıp shıǵıwına alıp keldi.

Rus ilimpazı Z.V. Korzyukova, frazeologizmlerdiń kelip shıǵıw derekleriniń eki toparın ajıratadı: tiykarǵı hám ózlestirilgen. Ol tiykarǵı dereklerge hár túrli kásip iyeleri, ádebiy shıǵarmalar atamaları yamasa qahramanları, xalıq dóretpeleri, bibliyalıq ápsanalar, tariyxıy fakt hám ráwiyatlar hám ilimiy terminologiyani; al ózlestirilgen dereklerge bolsa sózbe-sóz awdarılǵan sóz dizbeklerin (kalkalar) hám awdarmastan qollanılatusın sóz dizbeklerin kirgizedi [3, 249].

L.A. Bulaxovskiy frazeologizmlerdiń payda bolıw derekleri sıpatında tómendegilerdi kórsetedi: 1) naqıl-maqallar; 2) professionalizmler; 3) anekdot hám házillerden ibarat sózler; 4) bibliyalıq xarakterdegi citatalar hám obrazlar; 5) antik dáwir reminissenciyları; 6) shet tillerden awdarmalar; 7) jazıwshılardıń, belgili adamlardıń sózleri [1, 440].

N.D. Fomina hám M.A. Bakina frazeologizmlerdiń derekleri haqqında sóz etip, kópshilik frazeologizmlerdiń adamlardıń turmısı, úrp-ádetleri, dástúrler hám diniy isenimleri menen baylanıslı ekenligin atap ótedi. Olardıń pikirinshe, hár qanday tildegi frazeologiyalıq

birliklerdiń bay deregi xalıq awızeki dóretpeleri, ónermentlerdiń sóylesiwi, xalıqtıń turmısı bolıp tabıladı, bir tilden ekinshi tilge ótiwde áyyemgi slavyan tili, Batıs Evropa tilleri hám ádebiyatları, internacional frazeologizmler tiykarǵı derek retinde ajıratıp kórsetiledi [7, 59].

V.N. Teliya frazeologizmlerdiń tómendegi dereklerin kórsetedi [6, 288]:

1) xalıq mádeniyatınıń máresimlik formaları (úyleniw, aza tútiw, diniy isenim, ápsanalar hám t.b.). Mısalı: *blind Tom*;

2) paremiologiyalıq fond. Mısalı: *Jack of all trades is a master of none; all work and no lay makes Jack a dull boy; an Englishman's home is his castle*. Búnday naqıl-maqallar mádeniy talqılawdıń kúshli deregi, ásirler dawamında qalıplesken mádeniyattıń áwladtan-áwladqa ótip qiyatırǵan tili esaplanadı;

3) etalon - obrazlar sisteması; Mısalı: *as drunk as Chloe; as old as Adam; as bold as an Essex lion*; Etalonlı salıstırıwlar tek dúnyanı tanıwdı emes, al dúnyanı túsiniw ózgesheliklerin sáwlelendiredi, sebebi olar «insanǵa tán qásiyetlerdi insanǵa tán bolmaǵan qásiyetler menen salıstırıwdıń nátiyjesi bolıp tabıladı, bunday qásiyetlerdiń iyeleri bolsa insan qásiyetleriniń etalonı sıpatında qabıl etiledi»;

4) simvolikalıq sózler yamasa qanday da bir simvoldı bildiriwshi túraqılı sóz dizbekleri; Mısalı: *hold in arms* (arm - qol) frazeologiyalıq birlikte - basqarıw belgisi, *bear (carry) one's cross* (cross - krest) frazeologiyalıq birlik retinde ashshı táǵdır belgisi. Til belgisiniń wazıypası sózlerdiń mánilerin simvolikalıq funkciyaǵa almasırdan ibarat. Bunday jaǵdayda sóz mánisi sózdiń óz referentin kórsetpeytuǵın, al qanday da bir ideyanı asociativ túrde almasıratuǵın mánige iye boladı;

5) óziniń teosofiyası, ádep-ikramlılıq kórsetpeleri hám dástúrlerine iye din (religiya); Usı derekten payda bolǵan frazeologiyalıq birlikler citatalardıń hár qıylı túrlerin kórsetiwi múmkin: a) tikkeley citata (mısalı, *the salt of the earth*), b) diniy tekstlerge allyuziya (mısalı: *Egyptian darkness*), c) "syujetti qısqartıw" (Mısalı: *Balaam's ass*);

6) millet hám ulıwma insannıń intellektual baylıǵı: filosofiya, tariyx, ádebiyat hám t.b. Bul jıyındı derek ádette "qanatlı sóz hám sóz dizbekleri" janrında shıǵarılǵan toplamlarda berilgen. Mısalı: *When Adam delved and Eve span, who was then a gentleman? To out-herod Herod*;

7) frazeologizmlerdiń tiykarǵı komponentleri bolǵan realiyalar. Buǵan *Brummagem Button; to go to a Burton; send smb. to Coventry* sıyaqlı onim komponentli frazeologizmler kiredi. V.N. Teliya bul toparǵa sport, texnika, óndiris tilinen kirgen frazeologiyalıq birliklerdi, gazetalıq-publicistikalıq citatalardı da kirgizedi. Mısalı: *big Berta; British warm; Joe Bloe*; Bul derek frazeologiyalıq birliklerdiń milliy-mádeniy ózgesheliklerin izertlewdiń dáslepki basqısı ushın ayrıqsha paydalı material bolıp esaplanadı, sebebi olardı tiykarınan milliy túsiniqler sıpatında qabıllaw hám eger ol motivaciyasın joǵaltqan bolsa, prototiptiń sózbe-sóz mánisin anıqlaw imkaniyatın beredi;

8) frazeologizmlerdiń obrazlı mazmunı. Mádeniyattıń tilge baylanıslı sırtqı semiotikalıq kodlarına tiyisli atap ótilgen dereklerden parıqlı túrde, bul derekke milliy-mádeniy talqılawdıń til ishindegi resursları frazeologizmlerdiń teoriyalıq tiykarlarında "dúnyanıń ápiwayı kórinisi" retinde sáwlelengen. Bul "kórinis" frazeologizmler ushın obrazlı tiykar bolıp xızmet etken, xalıqtıń dúnya kózqarasında onıń turmısı ushın stereotip bolǵan kúndelikli turmıslıq jaǵdaylar tiykarında frazeologiyalıq qurallar arqalı dúnyanı konceptuallastırıwdı kartalastırıwdıń nátiyjesi bolıp tabıladı.

Frazeologizmlarining obrazli mazmuniga sóz-komponentlar sıpatında kirgen etalonlasqan yamasa simbolikalıq mániske iye bolğan "zatlar" hám olardıń sıpatları kiredi. Bul topardağı frazeologizmler mádeniyattıń belgisi emes, biraq mádeniyattıń belgili bir kodında talqılangan jaǵdayda mádeniy belgilerdiń rolin atqarıwı múmkin.

Frazeologizmler – tildiń milliy ózgesheligin, xalıqtıń tariyxın, mádeniyatin hám dúnyatanımın saqlaǵan til birlikleri esaplanadı. Frazeologiyalıq birliklerdiń ishinde onim komponentli frazeologizmler erekshe orındı iyeleydi. Olar quramında antroponim (adam atı), toponim (jer-aymaq atları), mifonim, bibliyalıq atlar, etnonim, zoonim sıyaqlı ulıwma atawlardan ózgeshe bolğan menshikli atlıqlardı saqlaydı.

Onim komponentli frazeologizmlerdiń semantikasi tek til birlikleri retinde emes, bálki belgili bir xalıqtıń tariyxıy, diniy, ádebıy hám mádeniy tájiriyesiniń aynası retinde qızıqtıradı. Olardıń kelip shıǵıwın úyreniw bizlerge frazeologizmlerdiń ishki formasın, motivaciyasın hám lingvomádeniy mazmunın anıqlawǵa múmkinshilik beredi.

P.L. Korobka óziniń dissertaciyalıq izertlewinde ekvivalent sáykesliklerdiń kelip shıǵıwı hám rawajlanıw processlerin tiller aralıq parallelizm mashqalası kózqarasınan qaraydı [4, 24]. Ótkerilgen izertlewler tiykarında ol parallel frazeologiyalıq formalardıń qalıplesiwi eki tiykarǵı jol menen, yaǵnıy "lingvomigraciyalıq," yaǵnıy ózlestiriw jolı menen hám analizlenip atırǵan tillerdiń hár birinde turaqlı dizbeklerdiń ǵárezsiz rawajlanıwı procesinde júz beretuǵının atap ótedi. Avtor frazeologiyalıq migraciyanıń tómendegi túrlerin ayırıp kórsetedi:

1) til-receptor (frazeologiyalıq kalkalar) quralları menen shet tili semantikalıq modelleri boyınsha frazeologizmlerdiń payda bolıwı;

2) donor tildiń formal-semantikalıq ózgesheliklerin: mánislerin, materiallıq formasın, grammatikalıq baylanısların (awdarmastan ózlestirilgen FB) maksimal dárejede tolıq kólemde jetkeriw;

3) frazeologizmlerdiń basqa tildegi xalıqlar mádeniyatınıń tikkeley bólegi sıpatında obrazlar, ráwıyatlar, reallıqlar, jaǵdaylar hám t.b. tiykarında ózlestiriwshi til materialnan payda bolıwı (semantikalıq frazeologiyalıq ózlestiriwler).

Joqarıda atap ótilgenindey, biziń izertlewimizdiń materialları genesis xarakteri boyınsha eki úlken toparǵa bólinedi:

1) determinlengen (anıqlanǵan) frazeologizmler - genetikalıq jaqtan belgili bir detonatqa baylanıslı onim komponentli frazeologiyalıq birlikler;

2) determinlenbegen (anıqlanbaǵan) frazeologizmler – dáslepki detonatqa iye bolmaǵan frazeologiyalıq birlikler.

Kórsetilgen eki topardağı frazeologizmlerdiń kelip shıǵıwın kórip shıǵamız.

Anıqlamaǵa muwapıq, *determinlenbegen FB-lerde* onim komponentli birlik belgili bir millette dástúriy hám keń tarqalǵan bolıp tabıladı.

Mısalı, inglis tilinde *Jack* ismi 40 tan aslam frazeologiyalıq birliklerde ushırasadı hám kóbinese kewilli jigit, jeńil minezli, shaqqan hám hiyleker, geyde ańqaw, ashıq awız degen mániler menen baylanısadı. Sonday-aq, bul atama inglis tilinde man sóziniń ("erkek", "insan") ornında qollanıladı [2, 104].

Maqalada antroponim hám toponim komponentli frazeologiyalıq birlikler kórip shıǵılıp, olardıń ayırımlarına mısallar keltireyik: *climb like a steeple Jack* - órmekshi sıyaqlı órmelew; *Jack in the low cellar* - ele tuwılmaǵan shaqalaq, ana qarnındaǵı bala; *Jack Drum* - adam kóp bolatuǵın keshe, *Jack Adams* - aqmaq; *Jack of (on) both sides* – eki tárepke xızmet qılıwshi; *before*

you can (could) say Jack Robinson - dárhal, sol zamatta; eki esap penen, kózdí ashıp jumǵansha; *Jack among the maids* - hayallardıń erkeletiwı.

Etimologiyalıq jaqtan "Jack" ataması "John" ataması menen birdey túbirlerge iye hám inglis tilinde kóplegen frazeologiyalıq birlikte qollanıladı hám izertlewler nátiyjesinde bul frazeologizmlardıń kópshiliginiń amerikalıq etimologiyaǵa iye ekenligin bayqadıq. Misallar keltireyik: *Big John* (áskeriy jargon) - jańadan shaqırılǵan ásker; *dear John letter* - hayal adamnıń ajırasıw haqqındaǵı xatı; *John Barleycorn* – arpa dáninen islengen pivo yamasa spirtli ishimlikler; *John (Jack) Blunt* - turpayı adam; *John Citizen* - ápiwayı puqara; *John (Tom) Collins* - soda suwı, djin, qumsheker, limon sherbeti hám muzdan tayarlangan ishimlik hám t.b.

"Thomas" sózinen kelip shıqqan "Tom" ismi de frazeologiyalıq birliklerde kóp qollanıladı: *Aunt Tom* (sózbe-sóz) - kásiplik yamasa isbilermenlik tarawında mártebe kórsetken isbilermen hayal; *Blind Tom* - "jasırınbaq" oyını; *Great Tom* - Oksfordtaǵı Krayst-Cherch kolledjiniń dárwaza minarasındaǵı qońırar; *Tom Long* - uzın boylı, júdá arıq adam; *Tom fool* - aqmaq, masqarapaz; *Tom and Jerry* - kúshli kelispewshilik, iyt penen pıshıqtay; *Tom and Jerry shop* - tómén dárejedege traktir hám t.b.

Qaraqalpaq tilinde de keń túrde qollanılatuǵın frazeologiyalıq birlikler kóplep ushırasadı hám olardıń korpusı tiykarınan dástanlar, ańızlar, naqıl-maqallardan ibarat.

Qaraqalpaq tilindegi onim komponentli frazeologizmler quramındaǵı eń keń qollanılatuǵın menshikli atlar Qıdır, Qızır Iliyas, Házireti Áliy, Iysa, Muwsa, Láyli, Májnun, Gúlayım, Xiywa, Buxara, Mısır, Mekke hám t.b. bolıp, bul birlikler xalıq arasında keń tarqalǵan. Mısallar keltirsek: *Qırıqtıń biri* – *Qıdır*; *Qıdır kórgen*; *Qıdır ata joldasıń bolsın*; *Qıdır darısın, qırman tassın*; *Qıdır atanıń esheginiń jemi*; *Muwsanıń hasasında*; *Iysanıń ashıwın Muwsadan alıw*; *Xoja menen xoja Mekkede tabısar*; *Mekmeden tas kóterip kelgendey*; *Mekkege ketti*; *Xiywaday bazarlı*; *Boı Buxaranın minarasi* hám t.b.;

Solay etip, inglis hám qaraqalpaq tillerindegi indeterminaciylanbaǵan frazeologizmlerdi salıstırıp, bizler onim komponentli frazeologizmlardıń bólistiriliwi úyrenilip atırǵan tillerde anıq denotat penen proporcional baylanıspaǵan, úyrenilip atırǵan millettiń ózine tán dástúriy, ǵalabalıq menshikli atlıqlar ekenligin anıqladıq.

Endi izertlenip atırǵan tillerde úlken bir topardı quraytuǵın *determinlenbegen* frazeologizmlardıń dereklerin qaraymız. Qolımızdaǵı bar materiallar tiykarında bul topardaǵı FBlerdi tómendegishe klassifikaciyalawdı usınıs etemiz:

I. Frazeologizm quramındaǵı menshikli atlıqlar adamlardıń turmısı, awızeki dóretpeler, xalıqtıń tariyxı hám ádebiyatı menen baylanıslı boladı. Bul toparǵa tómendegiler kiredi:

a) antroponim hám toponim komponentli FBler;

b) jáhán tariyxı, millet tariyxı menen baylanıslı hám belgili bir shaxstı bildiriwshi menshikli atlar;

c) ádebiy dereklerdegi FBler (qaharmanlardıń atları, ádebiy shıǵarmalardıń atları hám avtorlardıń "qanatlı sózleri" menen baylanıslı);

d) folklordan alınǵan FBler quramındaǵı menshikli atlıqlar.

II. Muqaddes kitaplardan (Bibliya yaki Quran) alınǵan menshikli atlıqlar. Bul toparǵa tómendegiler kiredi:

III. Mifologiyalıq menshikli atlıqlar menen qollanılatuǵın FBler.

Atap ótiw kerek, salıstırılıp atırğan tillerdegi determinlenbegen frazeologizmlerdiń kópshiligi frazeologiyalıq paralleller bolıp tabıladı. Toponim hám antroponim komponentli FBlerdi qaraymız.

Geografiyalıq atamalar - xalıq tariyxı hám mádeniyatınıń bir bólegi, sebebi olar mámlekettiń milliy ózgesheliklerin sáwlelendiretuǵın reallıqlar bolıp esaplanadı. Toponimli FBler leksikalıq quramında mámlekettiń tariyxıy hám ekonomikalıq rawajlanıwı, onıń geografiyasınıń ózgeshelikleri, milliy isenimleriniń ózgeshelikleri hám t.b. haqqında maǵlıwmat beriwge uqıplı bolǵan bahalı mámleket tanıw materialın alıp júredi.

Inglis hám qaraqalpaq tillerindegi onim komponentli frazeologizmlerdiń kelip shıǵıw derekleri hám ulıwma xalıqlıq, hám milliy ózgesheliklerge iye. Tallawlar bunday frazeologiyalıq birliklerdiń qalıplesiwi xalıqtıń tariyxıy rawajlanıwı, mádeniy dástúrleri, qádiriyatlar sisteması hám dúnyaǵa kóz-qarası ózgeshelikleri menen tıǵız baylanıslı ekenligin kórsetedi.

Inglis tilinde onimli frazeologizmlerdiń úlken bólegi antik dáwir dereklerine barıp taqaladı. Bibliya qaharmanları yaki mifologiyalıq figuralar sıyaqlı personajlardıń atları waqıttıń ótiwi menen ulıwmalastırılǵan mániske iye bolıp, belgili bir sıpat yaki jagdaylardıń belgilerine aylangan. Bunnan tısqarı, klassikalıq ádebiyat shıǵarmaları, atap aytqanda, W.Shekspir dóretiwshiligi, sońǵı ádebiy hám mádeniy tekstler de áhmiyetli dárek bolıp esaplanadı. Massalıq mádeniyattıń tásinin de atap ótiw kerek, sol sebepli ayırım atlıqlar internacionallıq xarakterge iye bolıp, hár qıylı tilde sóylewshilerge túsinikli bolıp qaladı.

Qaraqalpaq tilinde onim komponentli frazeologizmler tiykarınan milliy folklor, tariyxıy ápsanalar hám dástanlar tiykarında qalıplesedi. Ásirese, batırlıq, danışpanlıq, ádillik hám basqa da áhmiyetli pazyiletlerdiń tımsalı bolǵan batırlardıń, xalıq ańızları menen ápsanalarınıń qaharmanlarınıń atları ayırıqsha áhmiyetke iye. Bunnan tısqarı, bunday frazeologizmlerdiń derekleri xalıqtıń jámáátlik yadınan orın alǵan haqıyqıy tariyxıy shaxslar bolıp tabıladı. Aymaqtıń geografiyalıq ózgeshelikleri hám olar menen baylanıslı mádeniy birlespelerdi sáwlelendiretuǵın toponimler de salmaqılı orın iyeleydi.

Onim komponentli frazeologizmlerdiń kelip shıǵıw dereklerin izertlew nátiyjesinde tómendegilerdi atap ótiwge boladı:

- *Tariyxıy waqıyalar negizinde payda bolǵan frazeologizmler.* Kóplegen frazeologizmler belgili tariyxıy waqıyalar menen baylanıslı hám olar tariyxıy estelik retinde qalıplesken. Salıstırılıp atırğan eki tilde de tariyxıy aymaqlar, belgili shaxslar atları menen baylanıslı frazeologizmler kóplep ushıraydı.

- *Diniy dereklerden kelip shıqqan frazeologizmler.* Bibliya, Quran hám basqa muxaddes kitaplardan alınǵan diniy derekler frazeologizmlerdiń keń taralǵan túri sanaladı.

- *Mifologiyalıq derekler.* Kóplegen frazeologizmler antic dáwir mifologiyasınan kelip shıqqan. Bul toparǵa kiriwshi FBler grek-rim mifologiyası obrazları, waqıyaları menen baylanıslı. Házirgi waqıtta bul frazeologizmler xalıqaralıq frazeologiyalıq qorǵa aynalǵan.

- *Ádebiy shıǵarmalar negizinde qalıplesken bolǵan frazeologiyalıq birlikler.* Inglis tilinde kóplegen frazeologizmler belgili shayır- jazıwshılardıń shıǵarmalarınan payda bolǵan. Atap aytqanda, W. Shekspir shıǵarmalarınan Romeo and Juliet, Shylock, Hamlet hám t.b. menshikli atlıqlar waqıttıń ótiwi menen turaqlı frazeologiyalıq dizbekke aylangan. Mısalı, Romeo – ashıq jigit, Shylock – qattı payızker yamasa sıqmar adam degen mánilerdi ańlatadı. Al qaraqalpaq tilinde bolsa "Qırıq qız", "Alpamıs", "Edige", "Máspatsha", "Góroǵlı" dástanlarındǵı menshikli atlıqlar obrazlı mánide qollanıladı.

- *Xalq awizeki dóretiwshiligi*. Onim komponentli frazeologizmlerdiń kóbi xalq awizeki dóretiwshiliginen kelip shıqqan. Bulardıń tiykarına ertekler, ańızlar, dástanlar, naqıl-maqallar, ápsanalar kiredi. Mısalı: qaraqalpaq tilinde Aznaǵul, Qurbanqul, Annaqul, Maqatay sıyaqlı antroponimler qatnasqan frazeologizmler belgili folklorlıq obrazlarǵa baylanıslı. Bul menshikli atlıqlar belgili bir millet wákilleriniń simvolına aynalǵan.

- *Geografiyalıq atawlar negizinde qalıplesken frazeologiyalıq birlikler*. Onimlerdiń biri bolǵan toponimler de frazeologizmlerdiń payda bolıwında úlken rol atqaradı. Inglis tilindegi Carry coals to Newcastle, Fleet Street, Wall Street, Oxford manner, qaraqalpaq tilindegi Xiwaday bazarlı, Buxaraniń minarası, Samarqanniń kók tası sıyaqlı frazeologiyalıq birliklerdi mısıl retinde atap kórsetiwge boladı.

- *Mádeniy hám etnografiyalıq derekler*. Kóplegen frazeologizmler urıp-ádet, dástúr, turmıs saltı menen baylanıslı boladı. Mısalı, inglis tilinde "Johnny-come-lately", "Tom, Dick and Harry" frazeologizmleri jámiyetlik stereotiplerdi bildiredi.

Qaraqalpaq tilinde adam atları óz iyeleriniń belgili bir minezin sáwlelendiren hám belgisine aynalǵan. Mısalı: *Aznaǵul bessarıday, Qurbanquldıń sırnayı* hám t.b. Bul frazeologizmlerdiń mánileri tek til arqalı emes, al folklor arqalı túsiniledi.

Juwmaqlay kelgende, onim komponentli frazeologizmlerdiń kelip shıǵıwı xalıqtıń tariyxiy, mádeniy hám ruwxıy tájiriybesi menen tıǵız baylanıslı. Inglis tilinde bunday frazeologizmlerdiń negizgi derekleri Bibliya, grek-rim mifologiyası, tariyxiy waqıyalar, Shekspir shıǵarmaları hám geografiyalıq atawlar bolsa, qaraqalpaq tilinde olar kóbinese xalıq awizeki dóretiwshiligi, eposlar, ańızlar, tariyxiy obrazlar hám milliy turmıs saltı negizinde qalıplesken. Sonlıqtan, onim komponentli frazeologizmlerdi salıstırmalı túrde úyreniw eki xalıqtıń lingvomádeniy ózgesheliklerin, dúnyanı qabıllaw modeli men frazeologiyalıq qorınıń qalıplesiw jolların tereńirek túsiniwge múmkinshilik beredi.

Solay etip, salıstırmalı tallaw inglis tilinde onimli frazeologizmlerdiń xalıq aralıq hám ádebiy bekkemlengen derekleri, qaraqalpaq tilinde bolsa folklorlıq-tariyxiy hám milliy-mádeniy derekleri basım ekenligin kórsetedi. Bul frazeologiyalıq fondtıń qalıplesiw jollarındaǵı ayırmashılıqlardı kórsetedi hám usınday birliklerdi ańlaw hám talqılaw processinde mádeniy konteksttiń áhmiyetli ekenligin kórsetedi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Булаховский Л.А. Курс русского литературного языка: В 2-х томах. Т. 1. Киев, 1972. - 447с
2. Загирова З.Р. Лексико-семантические и функциональные параметры антропонима в составе фразеологической единицы в английском языке Уфа, 2003. – 104с
3. Корзюкова З.В. Основные аспекты функционирования фразеологических единиц с именами собственными в английском языке: национально-культурная специфика. Москва, 2003. - 249с
4. Коробка П.Л. Идиоматическая фразеология как лингвистическая и культурологическая проблема. Дисс. канд. филол. наук. Москва., 1999. - с24
5. Лиховидова Т.В. Фразеологическое толкование коннотации. Москва, 1989. - 27с
6. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. - 288с.

-
7. Фомина Н.Д., Бакина М.А. Фразеология современного русского языка. Москва: Изд-во университета дружбы народов, 1985. - 59с.